

POROTALOUS JA MATKAILU

Timo Hannula

KUVA: PERTTI WIIK

Timo Hannula

Maakuntaneuvos

Poromiesten puheenjohtaja 1997-2005

Maakuntaliiton toiminnanjohtaja/maakuntajohtaja 1973-95

Porotalouden synty ja kehitys

Perimätiedon ja tutkimuksen mukaan poro polveutuu villistä tunturipeurasta. Poro on kesytetty peurasta ihmisten hyötyeläimeksi Skandinaviassa joskus 1400-luvulla. Saamelaiset ja muut alkuasukkaat käyttivät aluksi poroa peurojen houkutuseläimenä, mutta myöhemmin siitä tuli tärkeä, puolivilli hyötyeläin, jota käytettiin vetojuhtana, tavaroiden kantajana ja ruuan lähteenä. Poronnahkasta tehtiin pukimia, sarvista ja luista käyttövälineitä. Lihasta, sisäelimistä ja verestä tehtiin maittavaa ruokaa. Omavaraistaloudessa poro hyödynnettiin hyvin tarkkaan.

Peurojen vähetessä saamelaiset alkoivat poroja paimentamaan ja kulkivat (jutasivat) porojen mukana, talvella tuntureissa, ja kesäksi porot vietiin meren saariin, joissa oli hyvin ruokaa, ja joissa viileä meren tuuli piti sääsket ja muut hyönteiset loitolla. Porot olivat, niin kuin nykyisinkin, yksityisomaisuutta, joka korvamerkein omistettiin. Poronhoito kuitenkin tapahtui yhteistoimintana, koska porolaumojen hallinta edellytti useamman ihmisen mukana oloa. Tältä pohjalta saamelaisille syntyivät lapinkylät eli siidat.

Järjestäytynyt poronhoito Suomessa sai alkunsa 1800-luvun lopulla. Syntyi yhtenäinen poronhoitoalue, joka ulottuu Kainuusta perimmäiseen Lappiin. Luotiin porojen hoitamiseksi paliskuntajärjestelmä omine sääntöineen. Porotaloutta ohjaa ja säätelee poronhoitolaki. Porotalouden yhteisjärjestönä toimii Paliskuntain yhdistys.

Nykyisin porojen lukumäärä Suomessa on noin 200.000, ja poronmistajia on noin 4700. Poro antaa päätoimeentulon noin 1200 perheelle. Poronlihan vuosituotto on n. 2 miljoonaa kiloa. Poronlihan

myyntitulo on edelleen poromiesten tärkein tulolähde, joskin sen merkitys on supistunut, kun teurasmäärät ovat laskeneet voimakkaasti kasvaneiden petomäärien johdosta. Poromiehiä turhauttaa se, että heidän aikansa menee petojen tappamien porojen etsintään, jotta saisivat valtion maksaman vaatimattoman korvauksen. Huomattava osa petojen tappamista poroista ei löydy koskaan. Moni poromies joutuu etsimään lisäänsioita muun muassa menemällä mukaan matkailutoimintaan.

Porosta matkailun imago

Sanotaan, että poro on pohjoinen ihme, joka kiinnostaa ihmisiä ympäri maailmaa. Se on puolivilli, eksoottinen olento, joka näöllään ja sulavalla olemuksellaan herättää huomiota. Moni haluaisi sen omin silmin nähdä ja kokea, miltä tuntuu istua poron vetämän reen kyydillä. Se on elämys, jota moni matkailija haluaa kokea. Samalla arktisen alueen luonto, poron koti, herättää matkailijoissa yhä enemmän kiinnostusta.

Niin kauan kuin järjestettyä matkailutoimintaa Suomessa on ollut, on siihen liittynyt aina poro. Suomen matkailijayhdistyksen vuonna 1939 ilmestynyt ”Lapin opas matkailijoita ja retkeilijöitä varten” kirjoitti myös poromatkoista ja ohjeisti sen ajan matkustavia seuraavasti:

”Pororetki pitkin Lapin säihkyviä keväthankia on ainutlaatuinen matkailukokemus. Kun mielellään säästää ruumistaan, huomaa, että poron pulkassa istuessa ei tule mieleenkään lähteä omin voimin liikkeelle. Siinä paistattelee aurinkoa ja näkee harvassa kasvavien lapinpuiden liukuvan ohi hullunkurisina lumipeittoisina peikkoina. Istutaan pulkaan tai pororekeen (Länsi-Lapissa), johon mahtuu vain yksi henkilö. Ajaminen on yksinkertaista, vain etumaisella, ohjaajalla, on ”rankempi souvi”. Takanatuli pitää vain ohjenuoraa (yhtä ainoata) kädessään ja mieluummin käden ympäri sidottuna, sillä muuten saattaa sattua, että joutuu juoksemaan laukkaavan poron jäljessä. Poro seuraa etumaista kuin varjo, niin että suunnasta ei toisen tarvitse huolehtia. Pieni poro, jonka sievät valjaat pian oppii itse irroittamaan ja kiinnittämään paikalleen, juoksee kuin leikkien yli soiden ja tunturien. Jos lumi on syvää ja upottavaa, matkanteko hidastuu, mutta kovalla hankikelillä saattaa vauhti kiihtyä liiankin hyväksi – parasta pitää varansa tunturirinteissä! Poron huokuva sarvikruunu ei peitä näköalaa siinä määrin kuin hevosen leveät takamukset, porolla on

Hossan porotilalla sattui tänä vuonna harvinainen tapaus, kun poro synnytti kaksoisvasat

hauskempi ajaa. – ‘Juokse porosein!’ Poron sorkat polkevat kevyesti toisen jälkiä. Tunturikoivut viittovat hyvästiksi; kuukkelit ei pysy enää huimassa vauhdissa kintereillä. Tuossa on talvikota ja sen lähellä porotokka, joka on polkenut hangen paremmin kuin komppania sotilaita. Revontulet kohoavat avaruuksien yli pitkinä tulikäärmeinä, jotka kiemurtelevat, palavat ja sädehtivät. Erämaa on loputon, ja ahman, ketun ja kärpän jäljet ovat samalla merkkejä ihmisen etäisyydestä. Pororaito seurailee joen mutkia. Poron ennätykset lienevät 20 km tunnissa (lyhyillä matkoilla se saavuttaa helposti 50 km tunti-nopeuden!) ja 150 km vuorokaudessa ilman kuormitusta. Matkanopeus on korkeintaan 40-50 km vuorokaudessa.”

Lopuksi oppaassa vielä todetaan: *”Poro ei pure.”* Näin kerrottiin porosta ja opastettiin matkailijoita 70 vuotta sitten.

Etelä-Suomessa tehtiin vuonna 2002 laaja haastattelututkimus kysymällä, mitkä ovat Pohjois-Suomen tunnettavuustekijät. Selväksi ykköseksi nousi poro ja seuraavana oli lumi. Mainittakoon, että joulupukki löytyi vasta sijalta yksitoista, vaikka sen valtakunta sijaitsee Lapissa. Myös Saksassa suoritettiin haastattelututkimus, mikä Suomessa kiinnostaa. Tässäkin tutkimuksessa poro nousi ykköseksi. Kolme vuotta sitten valmistui tutkimus, jossa neljän Suomelle tärkeän matkailumaan eli Saksan, Englannin, Ranskan ja Alankomaiden ihmisiltä kysyttiin, mitkä asiat tulevat mieleen, kun he ajattelevat Suomea matkailumaana. Poro oli keskeisesti esillä.

Myös matkailun markkinoijat niin Lapissa kuin koko Suomessa tuovat esitteissään poron keskeisesti esille. Juuri markkinointi onkin tuonut myönteisesti esille poron ympäri maapalloa. Tämän poromyönteisyyden ovat panneet merkille myös Lapin kaupungit ja kunnat. Rovaniemi on ottanut logokseen poron. Sodankylässä suosittu matkailijoiden kuvauskohde on poromiespatsas ja suunnitelmissa on porokeskuksen perustaminen. Savukoskella pidetään joka vuosi kuuluisat poron kuivalihamarkkinat. Levillä matkailuyrittäjä Palosaari on koko laajan liiketoimintansa rakentanut poron nimeen.

Vuosi vuodelta laajentunut porokilpailutoiminta tuo myönteisesti esille poroa. Eri puolilla poronhoitoaluetta pidettävät porokilpailut kiinnostavat poromiesten lisäksi niin matkailijoita kuin paikallisia ihmisiä.

Joulupukin ystävänä ja kuljettajana poro, Petteri punakuono, on tullut tunnetuksi ympäri maailmaa.

Joka vuosi joulupukki lähtee maailmalle kilttien lasten luo lahjoineen poron kyydillä ja tekee tunnetuksi Suomea ja poroa.

Porotalouden puolella on myönteisesti pantu merkille kaikki se, mitä porosta tuodaan esille matkailuun liittyen. Se edistää porotaloutta ja vahvistaa koko Pohjois-Suomen aluetaloutta.

Poromiehet mukaan matkailubisnekseen

Poromiesten suhtautuminen matkailuun on ollut kaksijakoinen. Aikaisemmin suurin osa poromiehistä suhtautui matkailuun hyvin negatiivisesti. He näkivät, että matkailu häiritsee poronhoitoa enemmän kuin siitä on poronhoidon kannalta hyötyä. Pelättiin, että se vie porojen laidunmaita ja tuo haittaa muutenkin poronhoitotöihin. Osin näin on tapahtunutkin. Vielä 1990-luvun lopulla oli poromiespiireissä vallalla matkailunvastainen näkemys. Tämän huomasi esimerkiksi silloin, kun poromiesten puheenjohtajana otin esille hallituksen kokouksessa matkailun ja esitin, että poromiesten pitää mennä reippaasti mukaan matkailuun, perustellen, että se sopii hyvin poromiehille lisäansioiden hankkimiseen. Toisaalta, jos poromiehet eivät itse sitä tee, sen tekevät poron nimissä jotkut muut, jotka eivät tunne poroa ja sen laidunmaita. Seurauksena olisi ristiriitoja, josta poroelinkeino kärsisi. Poromiehillä olisi myös paremmat mahdollisuudet matkailun kautta markkinoida porotuotteita kuten lihaa, taljoja ja poroon perustuvia matkamuistoja. Tässä kokouksessa käyttivät eräät poroisännät voimakkaita, matkailua vastustavia puheenvuoroja ja sanoivat, että puheenjohtajan on pidettävä matkailu ja poronhoito erillään toisistaan. Kokouksessa asia jäi pöydälle. Poromiehet pohtivat asiaa ja seuraavassa kokouksessa tehtiin päätös, että poromiehet menevät mukaan matkailuun, ja Paliskuntain yhdistys lähtee asiaa viemään eteenpäin. Mainittakoon, että eräät poromiehet olivat jo aikaisemmin aloittaneet matkailuyrittämisen hyvällä menestyksellä.

Välittömästi Paliskuntain yhdistys käynnisti hankkeen poromiesten kouluttamiseksi poroyrittäjiksi ja muihin matkailutehtäviin. Ensimmäiseen matkailun koulutushankkeeseen saatiin mukaan 26 rohkeaa poromiestä. He tulivat vähän ujostellen mukaan peläten, että heitä pilkataan ja heille nauretaan matkailuaikeista. Hankekoulutuksen aikana tilanne kuitenkin muuttui. Monet muut poromiehet kiinnostuivat asiasta ja vaativat, että yhdistyksen

on käynnistettävä uusi koulutushanke, jotta hekin pääsevät mukaan. Näin tehtiin. Mukaan tuli yli 80 osanottajaa. Koulutusta annettiin matkailuyrittämiseen liittyen myös ensiapuun, eräkokkaamiseen, markkinointiin, hinnoitteluun ja hygieniaan.

Porotilamatkailu

Poromatkailuyrittäjiksi koulutetut poromiehet, joita on yli 100, perustivat oman yhdistyksen, joka sai nimekseen Porotilamatkailu ry. Tämä yhdistys toimii erittäin aktiivisesti ympäri poronhoitoaluetta. Poromiehet ovat kouluttaneet matkailutarkoitukseen satoja ajohärkiä, joilla toteutetaan matkailijoille tarkoitettuja porosafareita ja joita käytetään lumettomana aikana matkailijoiden erävaelluksilla tavaroiden kantoporoina. Porojen kouluttaminen matkailutehtäviin on hyvin vaativaa työtä. Kaikista poroista ei tule käyttökelpoista ajoporoa.

Porotilamatkailun toteuttamiseen osallistuu usein yrittäjän koko perhe. Monet yrittäjät ovat varautuneet tarjoamaan matkailijoille poronlihasta valmistettua kotiruokaa. Jo pelkkä vierailu porotilan maisemissa on monelle matkailijalle mielenkiintoinen kokemus. He haluavat nähdä, missä poromies asuu ja miltä ympäristö siellä näyttää. Poromiehen mielikuvitus on tärkeä apu ideoinnissa, mutta toteuttaminen tulee tehdä harkiten.

Porotilavierailut koostuvat erilaisista ja eripituisista ohjelmakokonaisuuksista riippuen asiakkaista ja heidän toivomuksistaan. Tarjolla on poroajelua joko lyhyt lenkki tai useamman kilometrin porosafari. Useat matkailijat haluavat jotain itse tehdä tai osallistua leikkimieliseen kilpailuun esimerkiksi suopungin heittoon asetettuihin poronsarviin. Porotilalla olevien porojen ruokinta kiinnostaa matkailijoita. Seudun historia ja kulttuuri, samoin kuin tarinat jne. Jos poroerotus sattuu olemaan lähettävillä, on se matkailijalle mielenkiintoinen kohde.

Porotilamatkailun nopeaan kehittymiseen ovat vaikuttaneet matkailuelinkeinon kasvu ja poromiesten lisäansioiden saaminen, koska varsinainen poronhoito ei monellekaan anna riittävää toimeen-

tuloa. Toisaalta matkailuyrittäminen sopii hyvin yhteen muiden poronhoitotöiden kanssa. Vilkkain matkailukausi porotilamatkailussa alkaa joulukuussa ja jatkuu maaliskuun lopulle asti. Myös kesämatkailu on viriämässä, mutta siinä on vielä kehittämisen varaa niin tuotteissa kuin markkinoinnissa.

Porotilayritysten asiakkaista noin 95 prosenttia on ulkomaalaisia ympäri maailmaa. Mukana on paljon yritysasiakkaita, jotka haluavat palkita omia asiakkaitaan tai henkilökuntaansa erikoisella matkalla tarjoamalla heille aitoa luontoelämystä. Myös ulkomaalaisten lapsiperheiden määrä on viime vuosina kasvanut.

Tulevaisuuden näkymät poromatkailussa ovat valoisat, jos matkailun kehitys saa rauhassa jatkaa. Poromatkailu on niin erikoislaatuinen koko maapalloa ajatellen, että kysyntää sillä tulee olemaan. Matkailua varjostaviin uhkiin on aina syytä varautua. Kun porosta on kysymys, voi esimerkiksi eläintaudit estää porojen liikuttelun ja vieraiden päästämisen porojen luo.

Poroaiheiset matkamuistot

Kautta aikojen poroa on hyödynnetty niin, että sen nahkasta on tehty pukimia ja jalkineita. Sarvista ja luista on tehty erilaisia hyötytarvikkeita jokapäiväistä käyttöä varten. Näihin tarkoituksiin ei enää ole sitä tarvetta, mikä aikoinaan on ollut. Matkailun myötä kysyntä poron nahkoille, sarville ja luille on saanut uuden muodon. Niistä valmistetaan matkamuistoja. Muokatut porontaljat ovat hyvin kysyttyjä matkailijoiden taholta. Sarvista ja luista tehdään erilaisia matkamuistoesineitä. On syntynyt paljon matkamuistoja valmistavia pienyrittäjiä poronhoitoalueelle ja muuallekin Suomeen. Ideoita ja mielikuvitusta käyttäen saadaan hyvin viehättäviä tuotteita. Poromiesperheissä, varsinkin saamenalueella, valmistetaan aitona käsityönä perinteisin menetelmin käyttöesineitä myytäväksi matkailijoille. Melkein kaikki matkailijat, varsinkin ulkomaalaiset ostavat jonkun poroaiheisen matkamuiston kotiin vietäväksi.